

IN THE PARLIAMENTARY COMMUNICATION OF GERMANY

The article deals with pragmatic characteristics of intertextuality in the parliamentary speeches in German Bundestag. The importance of intertext for self-presentation of parliamentarians and discreditation of their political opponents is revealed.

Keywords: *intertextuality, parliamentary communication, pragmatic functions, citations.*

УДК 81'373.46'47

Сукаленко Т.М., к. філол. н., доц.,
Солодка І.В., студ.,
НУ Державної податкової служби України

ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ ПОДАТКІВЦЯ

У статті проаналізовані основні поняття термінологічного дослідження: «термін» і «термінологія». Визначено принципи розмежування їх та інших термінологічних одиниць, сформульовані та розглянуті сучасні проблеми української термінології у податковій сфері діяльності.

Ключові слова: *термін, українська термінологія.*

Із поступовим входженням у нову епоху та переходом до постіндустріального розвитку суспільства система освіти потребує оновлення, формування освіченого та професійно компетентного покоління. Важливим для майбутніх фахівців у податковій сфері є розвиток мовної свідомості кожного студента, тому головне місце у формуванні навичок податківця повинна посідати лінгвістична підготовка, яка передбачає досконале оволодіння фаховою українською мовою.

Мета статті: проаналізувати основні поняття дослідження «термін», «термінологія», визначити принципи розмежування з іншими термінологічними одиницями, сформулювати і розглянути сучасні проблеми української термінології у податковій сфері діяльності.

Вивченням української термінології займаються багато учених-лінгвістів. Серед них термінологію досліджували: С. Бібла, З. Булик, С. Булик-Верхола, А. Бурячок, М. Годована, Г. Дидик-Меуш, Н. Жовтоброух, Д. Кирик, А. Костюк, І. Кочан, А. Крейтор,

З. Куньч, О. Литвин, Л. Малевич, В. Марченко, Т. Михайленко, Б. Михайлишин, Н. Москаленко, Л. Мурашко, Г. Наконечна, Н. Овчаренко, Е. Огар, М. Паночко, Т. Панько, В. Пілецький, О. Покровська, І. Процик, О. Сербенська, Л. Симоненко, О. Чорна, О. Шпильківська, Я. Яремко та інші.

Питаннями української термінології займається термінологічний відділ Інституту української мови НАН України під керівництвом доктора філологічних наук, старшого наукового співробітника В. Іващенко.

Теоретичний аналіз проблеми дозволяє стверджувати, що постійна робота над поповненням своєї лексичної скарбнички майбутнього фахівця податкової сфери сприятиме кращому усвідомленню значущості професійно-термінологічної компетентності, спричинить помітні зрушення в оволодінні фаховою понятійно-термінологічною підсистемою; позитивно вплине на формування професійно-термінологічної грамотності студента як в усному, так і в писемному мовленні.

Л. Вікторова у своїй роботі зауважує, що «професійне мовлення фахівця будь-якої галузі пов'язане з його особистим, індивідуальним словником, який відображає біологічні, соціальні, психологічні та професійні характеристики конкретної людини і складається з лексико-фразеологічного ядра (загальноновживаної лексики), професійної лексики, фразеології, слів та словосполучень, які пов'язані з інтересами індивіда» [2, с. 64].

Головною категорією у термінознавстві є поняття «термін». Уважається, що слово «термін» уперше з'явився у 1876 році у Німеччині. Термін є складником системи мовних знаків, яка обслуговує сферу спілкування в цій галузі разом із загальноновживаним лексиконом [11, с. 617].

Майбутні фахівці оволодівають професійною термінологією упродовж усіх років навчання у виші.

Щоб оволодіти майстерністю будь-якої професії першочерговим завданням є здобуття загальних і професійних навичок, тобто вивчення особою «наукового дискурсу професії», або професійного мовлення, наприклад, галузевої термінології та фразеології. Увесь обсяг інформації є невід'ємним допоміжним багажем знань протягом навчання у виші. Сферу професійної діяльності обслуговує величезна кількість різноманітних термінів, тому майбутній податківець повинен мати відповідний лексичний запас

професійної термінології, це також сприяє кращому оволодінню усної та писемної формами професійного спілкування [13].

У визначенні терміна немає цілковитої одностайності. У радянському мовознавстві вихідною працею з термінології вважалася стаття Г. Винокура «О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии» 1939 року, де автор трактує терміни «як слова в особливій функції» [7, с. 5-6]. Цією функцією, на думку автора, є функція назви. З деякими положеннями цієї праці полемізує О. Реформатський, висуваючи на перший план дефінітивну функцію терміна. Термін трактується як одиниця термінологічного поля, в якому він моносемічний, точний, позбавлений експресії, стилістично нейтральний [Цит. за: 5, с. 10].

В.В. Виноградов основну функцію терміна вбачає у визначенні певного поняття. Б.М. Головін визначає термін як «слово чи словосполучення, що має професійне поняття й застосовується в процесі (і для) пізнання та освоєння певного кола об'єктів і відношень між ними – під кутом певної професії». С.М. Бурдін, Я.А. Климовицький, О.В. Суперанська також дотримуються цієї позиції. «У визначенні сутності терміна на першому плані перебуває співвідношення терміна й поняття, тому що будь-яка наука є чіткою системою взаємопов'язаних між собою понять, виділення яких відбувається на основі наукового узагальнення ознак» [1].

Сучасні словники по-різному визначають слово «термін».

У Словнику української мови термін – це «слово або словосполучення, що означає чітко окреслене спеціальне поняття якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо» [13, т. 10, 1979, с. 88].

«Українсько-російський словник» за редакцією І. Кириченка пояснює: термін – це «слово, що має певне, твердо встановлене значення й використовується в певному людському колективі в процесі соціального спілкування» [15, Т.6, с.35].

Близьким до трактування терміна в Словнику української мови є його дефініція у «Словнику лінгвістичних термінів» Д. Ганича та І. Олійника – «це слово або словосполучення, що виражає чітко окреслене поняття певної галузі знань на специфічності назви» [3].

О. Селіванова в термінологічній енциклопедії подає таке визначення: «термін – слово чи словосполучка, що позначає поняття спеціальної сфери спілкування в науці, виробництві, техніці, мистецтві, у конкретній галузі знань чи людської діяльності» [11, с. 617].

У спеціальних монографічних дослідженнях «терміни визначаються як номінанти системи понять (реалій) науки, техніки, офіційної мови та їх відображення у виробництві, суспільному житті чи їх окремих сферах; причому кожний термін у конкретній галузі має суспільно усвідомлене значення» [6, с. 15].

В.І. Мозговий зазначає, що «терміни – це слова або словосполучення, які створюються для точного вираження відомих у світі спеціальних понять, процесів, явищ, предметів і вживаються у специфічній сфері мовлення, а отже, вони прагнуть до інтернаціоналізації. Зміни в їх складі зумовлені, як правило, фонетичними або структурними особливостями мови: *акція, інжиніринг, маркетинг, збалансована система індикаторів введення бізнесу, мікроелемент, квадрат, куб, меморандум, ультиматум, собівартість (затрати), емітент, наукоємне виробництво (а не наукомістке), стартова доріжка (а не стежка), вібраційний грохот (а не гуркіт)*» [9, с. 141].

Отже, на думку багатьох дослідників, терміном нині називають:

- 1) деякі групи лексики;
- 2) групи лексики, пов'язані з професією людей, крім науки і техніки;
- 3) спеціальну лексику промислів та ремесел;
- 4) спеціальну лексику науки, техніки, сільського господарства;
- 5) наукові терміни (тобто власне терміни) тощо [5, с. 11].

Розглянемо деякі ознаки терміна, які виділяються у сучасній науці.

На думку Л. Туровської, «у мовознавчих дослідженнях прийнято розглядати терміни як особливі слова, як таку частину лексичного складу мови, що відрізняється від звичайних слів цілим комплексом ознак». Вона визначає такі лінгвістичні характеристики терміна: а) термін однозначний (Р.А. Будагов), має тенденцію до однозначності (А.А. Реформатський, Д.С. Лотте, Л.А. Капанадзе); б) термін має бути точним, має номінативну функцію, але йому не притаманні емоційна, експресивна й модальна функції, чим пояснюється його байдужість до контексту (А.С. Д'яков); в) значення терміна дорівнює поняттю (в межах пізаного) (І.М. Кочан, Г.В. Наконечна, Л.О. Симоненко); г) термін стилістично нейтральний, хоча не всі з цим погоджуються (А.В. Крижанівська); д) термін є частиною системи [14].

О. Селіванова висуває головні вимоги до терміна: «системність; наявність класифікаційної дефініції; прагнення до моносемічності й конкретизації в межах терміносистеми й до прозорості внутрішньої

форми; жорстка конвенційність; стилістична нейтральність; залученість до системи понять певної галузі; відповідність мовам норми, що запобігає появі професійних жаргонізмів; точність і короткість; дериваційна здатність; інваріантність як відсутність варіантів і синонімів; висока інформативність» [11, с. 617].

Дефініція терміна повинна відбивати те, що це особливий тип слова, яке зіставляється з поняттям і вступає у системні відношення з іншими подібними одиницями мови, утворюючи разом з ними особливу систему – термінологію.

Як зазначає Т.І. Панько, слово «термінологія» утворене ще за середньовіччя, а саме латинського – *terminus* і старогрецького – *logos*. Уперше слово з'явилося у французькій та англійських мовах. Деякі лексографи ХІХ століття зазначають, що слово «термінологія» має вузьке значення – «опис» [10]. Д.С. Лотте вказував на те, що «термінологія повинна бути не простою сукупністю слів, а системою слів чи словосполучень, певним чином між собою пов'язаних» [7, с. 73].

О. Селіванова в термінологічній енциклопедії подає таке визначення термінології – 1) «система слів і сполук, що позначають коло понять спеціальної сфери спілкування в науці, виробництві, техніці, мистецтві тощо; 2) розділ лексикології, що вивчає терміносистеми мови, принципи їхньої організації, механізми творення термінів, вимоги до них, а також розв'язує прикладні завдання упорядкування й кодифікації терміносистем і їхніх відповідників у різних мовах» [11, с. 618].

Нині термінологія є наукою про терміни, також складовою словникової мови, охоплюючи спеціальну лексику, цілісну сукупність позначень і понять [5, с. 10].

У літературі, присвяченій вивченню термінології, існує погляд, що необхідно розрізнити спеціальну термінологію та професійну лексику. До спеціальної термінології Л. Туровська зараховує «терміни різних галузей науки, терміни-дефініції, що визначають поняття»; значення таких номінативних одиниць, на думку дослідниці, «позбавлені емоційних та експресивних компонентів». Професійну лексику Л. Туровська визначає як «назви реалій різних галузей виробництва, ремесел тощо», вона «може бути емоційною й виразною» [14].

Термінології як семіотичній системі властиві певні ознаки: 1) «прагнення до одно-однозначної відповідності, тобто моносемії, яке порушується у всіх терміносистемах, що спричинене різними

аспектами дослідження того самого поняття або неупорядкованістю термінологічного апарату певної течії, галузі чи теорії через їхню новизну; 2) прагнення до усунення синонімії шляхом конкретизації строгої дескрипції синонімічних пар чи дублетів; 3) відкритість і динамізм системи, що виявляється у процесах термінологізації, ре- і детермінологізації, постійному поповненні системи новими термінами; 4) прозорість внутрішньої форми терміна, що полегшує його сприйняття і збереження в терміносистемі; 5) жорстка конвенційність, що дає змогу застосовувати терміни у певній обмеженій сфері спілкування; 6) стилістична нейтральність» [11, с. 618].

Термінологію податкової сфери потрібно представляти як своєрідну форму теоретичного мислення, наукову абстракцію, яка відображає відносини у податковій галузі [4].

У податковій практиці найбільш поширеною та загальновизнаною майже в усьому світі термінологією оподаткування є насамперед елементи податку, до них відносяться *суб'єкт та об'єкт оподаткування, одиниця оподаткування, джерело сплати податку, податкова сплата, податкова квота, податкові пільги* тощо.

О.В. Чорна в дисертаційному дослідженні, присвяченому вивченню української термінології податкової сфери, слушно зауважує: «Історія становлення української податкової термінології тісно пов'язана з виробничими і суспільно-економічними відносинами в країні. Упродовж свого розвитку вона синтезувала знання різних наук: економіки, фінансів, правознавства і на сучасному етапі є потужною терміносистемою, що обслуговує сферу оподаткування» [16, с. 1].

Л.О. Симоненко наголошує на тому, що «для теоретичного осмислення стану та розвитку сучасної української термінології важливим є дослідження історії становлення окремих терміносистем, що дає можливість установити час появи тієї чи іншої галузі знань, простежити історію їхнього розвитку та процес номінації спеціальних понять» [Цит. за: 16, с. 1].

Відомо, що українська економічна та податкова термінології становлять динамічну, широко розгалужену терміносистему, що має свої особливості. З 90-х років ХХ ст. в українській термінології відбуваються такі процеси: перебудова економічної, податкової термінології; у мовленні частотними виявились такі терміни, як: *клієнт, банк, податківець, бізнес-план та ін.*; значна кількість

термінів перейшла з активного словникового складу до пасивного (*госпрозрахунок, п'ятирічка, кооператив, кооператор*) і навпаки (*біржа, ліцензія*); розширився спектр лексико-граматичної сполучуваності економічних і податкових термінів з термінами інших галузей (*коливання цін, фінансова компанія, від'ємний грошовий потік, банківська група, формат переговорів* тощо); а також поява нових економічних, податкових термінів (*маркетинг, лізинг, аудит, девальвація, дивіденд, дилер, індексація, іпотека* тощо). Як бачимо, нерозривний зв'язок економічних і податкових понять та відповідних їм термінів виявляється в тому, що упорядкування економічної й податкової термінології неможливе без досить глибокої наукової розробки економічних понять, їхнього логічного аналізу і точного визначення [8, с. 140–141].

У податковій термінології вживаються спеціально-технічні терміни, що відповідають певній галузі спеціальних знань.

О.В. Чорна податкову термінологію визначає як «сукупність спеціальних найменувань, що співвідносяться з об'єктами, суб'єктами та процесами оподаткування й утворюють окрему терміносистему» [16, с. 5]. Дослідниця розглядає податкову термінологію як органічну підсистему економічної термінології та за семантичними ознаками вона виокремлює 12 тематичних груп: назви видів обов'язкових податків; історичні назви на позначення осіб платників податків; назви видів повинностей; назви на позначення осіб – збирачів податків; сучасні офіційні назви посадових осіб податкової служби; сучасні назви на позначення суб'єктів та періодів оподаткування; назви організацій, закладів податкової служби; назви наук та їхніх підрозділів, що обслуговують податкову сферу; назви видів податкової документації; назви властивостей, якостей та економічного стану об'єктів оподаткування; назви на позначення податкових операцій, процесів, дій; назви одиниць визначення розміру податку [16, с. 5].

На думку дослідниці, «сучасна українська податкова термінологія виокремилася в самостійну систему термінів у процесі тривалих пошуків, використовуючи досягнення багатьох галузей знань. Вона є відкритою й динамічною мовною системою, неоднорідною за своїм походженням. Системна ієрархія мовних знаків у сфері оподаткування відбиває ті об'єкти, які є предметом вивчення системи оподаткування. Вони взаємопов'язані між собою і становлять відносно замкнуту (кількісно обмежену) систему» [16, с. 7].

Серед сучасних проблем української термінології у сфері податків слід виділити такі:

- недостатня сформованість податкової термінології;
- невідповідність терміна поняттю (процеси називання номінації відстають від розширення змісту поняття);
- проблеми перекладу та надмірного використання запозиченої термінології;

– наявність значної кількості синонімів:

1) запозичення з різних мов: *джербер(посередник)*(англ.) – *дилер* (англ.) – *маклер* (нім.);

2) запозичені слова функціонують у різному морфемному оформленні:

індексація – *індексування*, *ануляція* – *анулювання*;

3) багато паралельних номінацій складають слова запозичені та питомі: *боржник-дебітор*;

4) окремий тип лексичних паралелізмів складають повні термінологічні назви і їх скорочення (аббревіатури): *МВФ* – *Міжнародний валютний фонд*, *ВНП* – *валовий національний продукт*, *АРМ* – *автоматизоване робоче місце*, *ОВДП* – *облігації внутрішньої державної позики* (така синонімія пояснюється прагненням конденсованості, короткості терміна як особливого виду мовного знака);

– недостатня уніфікованість і стандартизація термінів;

– лексикографічна проблема (укладання сучасного податкового словника).

Пор: Л. Туровська пише: «Проблеми термінології, як проблеми перш за все практичні, цікавлять не лише лінгвістів. Питання унормування термінології порушують представники різних галузей науки, техніки, виробництва, сільського господарства. Сьогоднішня термінологія не завжди задовольняє спеціалістів галузі з кількох причин:

- практично в кожній галузі існують терміни-синоніми (одне й те саме поняття позначається різними термінами);

- один і той самий термін позначає різні поняття, тобто існують терміни-омоніми;

- існування буквених та звукових аббревіатур, незрозумілих неспеціалістам та потенційно схильних до утворення омонімів;

- іноді простежується неточність слововживання» [14].

У своїй розвідці дослідниця приходиться до висновку: «для носіїв термінології терміни загалом не є лише умовними знаками, а

термінологія – кодом, а несуть на собі відбиток свого походження й виражають пов'язані з етимологією властивості так само, як і для нас, нефакхівців з певної термінології» [14].

Можна зробити висновок, що українська мова має розвинуту термінологічну систему, яка представлена у словниках та інших документах. Роль термінології дуже важлива в опануванні будь-якої професії. Вивчення професійної лексики є важливим сегментом загального процесу підготовки податківця належного рівня та профілю, конкурентоспроможного на ринку праці, компетентного, який вільно володіє не тільки своєю професією, але й мовою свого фаху.

Один із показників загального культурно-мовного рівня майбутнього працівника податкової сфери – правильне й вільне володіння термінами. Цінність терміна полягає в тому, що він несе логічну інформацію великого обсягу. Не доцільно використовувати в одному тексті різну термінологію, оскільки кожна галузь науки має властиву тільки їй термінологічну систему.

Отже, терміносистема сучасної української мови є потужною лінгвістичною базою, на основі якої формуються, затверджуються і функціонують усі сфери науково-професійної діяльності.

Студент, який на достатньому рівні володіє термінологічним потенціалом, може вирішувати різноманітні проблеми економічного, професійного характеру. Процес формування цього потенціалу є досить складним, динамічним, займає багато часу і спрямований на формування майбутнього фахівця, який здатний грамотно та цілеспрямовано використовувати термінологію в процесі своєї професійної діяльності.

Оволодіння основами будь-якої професії розпочинається із системи загальних і професійних знань, тобто опанування фахівцем галузевої термінології, що допоможе йому під час навчання у вищій, а також у подальшій професійній діяльності, яка вимагає у виробничій сфері застосовувати знання курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вікіпедія – вільна енциклопедія. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D2%E5%F0%EC%B3%ED>
2. Вікторова Л.В. Про результати теоретико-експериментального дослідження щодо формування професійно-термінологічної

компетентності у майбутніх фахівців-аграрників // IX МНПК «Гуманізм та освіта» / Л.В. Вікторова. – Вінниця, 2008. – С. 64.

3. *Ганич Д.І.* Словник лінгвістичних термінів / Д.І.Ганич, І.С. Олійник. – К.: Вища школа, 1985.

4. *Дєєва Н. М.* Оподаткування в Україні: навч. посіб. / Н.М. Дєєва, Н.І. Редіна, Т.О. Дулік та ін. / за ред. Н. І. Редіної. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 544 с.

5. *Зикун Н.І.* Методичні вказівки і матеріали для самостійної роботи з курсу «Основи термінознавства» / Н.І. Зикун. – Ірпінь, 2002. – 51 с.

6. *Крижанівська А.* Актуальні проблеми упорядкування наукової термінології / А. Крижанівська, Л. Симоненко. – К., 1987. – С.15.

7. *Лотте Д.С.* Основы построения научно-технической терминологии: Вопросы теории и методики / Д.С. Лотте. – М.: Изд-во АН СССР, 1961. – 158 с.

8. *Мацюк Зоряна.* Українська мова професійного спілкування: навч. посібн. / Зоряна Мацюк, Ніна Станкевич. – К.: Каравела, 2005. –352 с.

9. *Мозговий В.І.* Українська мова у професійному спілкуванні: навч. посіб. / В.І. Мозговий. – К.: Центр учбової літератури, 2010 – 592 с.

10. *Панько Т.І.* Українське термінознавство / Т.І. Панько, І.М. Кочан, Г.П.Мацюк – Львів, 1994. – 216 с.

11. *Селіванова О.* Сучасна лінгвістика: Термінологічна енциклопедія / Олена Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.

12. Словник української мови: у 11т. / Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні. – К.: Наук. думка, 1970 – 1980.

13. *Тоцька Н.* Методика роботи викладачів вищого технічного навчального закладу над українським професійним мовленням студентів // Дивослово / Н. Тоцька. – 2003. – № 1. – С. 62-65.

14. *Туровська Л.* Ще раз про емоційність терміна / Людмила Туровська // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2010. – № 676. – С. 82–85.

15. Українсько-російський словник/ за заг. ред. І.М. Кириченка. – Київ: Видавництво Академії Наук Української РСР, 1963.–Том 6.– 634 с.

16. *Чорна О.В.* Українська термінологія податкової сфери: структура, функціонування, формування: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / О.В. Чорна. – К., 2009. – 18 с.

Сукаленко Т.Н., к. філол. н., доц., *Солодка И.В.*, студ.,
Национальный университет государственной налоговой службы
Украины

ПРОБЛЕМЫ ИЗУЧЕНИЯ ТЕРМИНОЛОГИИ НАЛОГОВИКА

В статье проанализированы базовые понятия исследования «термин», «терминология», определены принципы их выделения, ограничения от других терминологических единиц, сформулированы и рассмотрены современные проблемы украинской терминологии в сфере деятельности налоговика.

Ключевые слова: термин, украинская терминология.

Sukalenko T.N., Candidate of Philology, **Solodka I.V.**, student,
National University of State Tax Administration of Ukraine

TOPICAL ISSUES OF TERMINOLOGY STUDIES FOR TAX OFFICIALS' TRAINING

The article presents the analysis of the concepts “term”, “terminology” that form the basis of the current investigation; special regard is given to the principles of their discrimination from other terminological units along with topical questions of Ukrainian terminology in the tax field.

Key words: term, Ukrainian terminology, science of terminology.

УДК 81’221.051-053.2(161.1)

Сыромля Н.Н., к.филол.наук, доц., науч. сотр.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ ПАРАЛИНГВИСТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ В МЕДИАТЕКСТЕ (на материале детских журналов)

В статье рассматриваются особенности функционирования в текстах детских журналов паралингвистических средств, таких как синграфемные (художественно-стилистическое варьирование пунктуационных знаков), супраграфемные (ширифовое варьирование), топографемные (плоскостное варьирование: отклонения от стандартного оформления полей текстового массива), иллюстрация, архитектоника. Анализируются роль и основные черты иллюстрации (прецедентность, детализация, аниматизм) как невербального компонента в процессе реализации основных функций медиатекста: суггестивной, информационной, гедонистической, организаторской, воспитательной, просветительской, рекламной и PR-функции.

Ключевые слова: паралингвистика, медиатекст, невербальные компоненты, функции медиатекста.